

דין אכילת חצי שיעור באיסורים ובמצוות

ורדין חצי שיעור ב"בל יראה"

הרב אריה מנדלקורן

חלק א - דין חצי שיעור באיסורי אכילה

(הדברים המובאים להלן בחלק אי נרשמו על ידי בשעור של הרב משה דימנטמן שליט"א).

א. מקור הדין

ביומא דף ע"ד. מובא: גופה: חצי שיעור – רבי יוחנן אמר אסור מן התורה, ריש לקיש אמר מותר מן התורה. רבי יוחנן אמר אסור מן התורה, **כיון דחזי לאיצטרופי איסורא קא אכיל**. ריש לקיש אמר: מותר מן התורה, "אכילה" אמר רחמנא וליכא. איתביה ר' יוחנן לריש לקיש: אין לי אלא כל שישנו בעונש, ישנו באזהרה! כוי וחצי שיעור הואיל ואינו בעונש, יכול אינו באזהרה? ת"ל "כל חלב", (דוחה ר"ל ואומר): מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא. (כלומר לר' יוחנן חצי שיעור אסור מהתורה מהפסוק "כל חלב לא תאכלו" ואילו לר"ל איננו אסור חצי שיעור כי אם מדרבנן והפסוק מובא רק כאסמכתא).

ב. פירושו המעשי של מחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש

רבי יוחנן וריש לקיש נחלקו על הרקע של הלכה למשה מסיני הקובעת שכל שעורי אכילה בתורה הם בכזית: כלומר באיסורים אין אדם עובר על לאו של תורה ואיננו מתחייב בעונש הכרוך בכך אלא אם כן אכל שיעור כזית מן האיסור. אבל פחות מכזית אפילו משהו איננו עובר. על רקע זה דנו הם בשאלה האם קיימת עדיין איסור של תורה על אכילת חצי שיעור מן האיסור (וחצי שיעור לאו דוקא אלא אפילו משהו מן האיסור). ואף בשבחי שיעור אין לאו ואין עונש. לדעת ריש לקיש אין שום איסור וזה היתר גמור מן התורה, רק רבנן באו ואסרו אכילת חצי שיעור (אכילה כלשהו כאמור) ולדעת ר' יוחנן עדיין קיימת איסור של תורה באכילה כזאת.

ג. ברור מקור האיסור לר"י

נחלקו הראשונים בפירוש היחס בין הסברה שמציג ר' יוחנן – "כיון דחזי לאיצטרופי, איסורא קאכיל" לבין הלימוד מן הפסוק "כל חלב" דהרי יש לשאול למה לא מספיק או סברה או פסוק. התוס' שם דה"כיון" מסבירים שלולא הסברה היינו מפרשים את הרבוי "כל חלב" לענין אחר ורק אחרי שקיימת סברה, אז היא מגלה לנו שהפסוק בא לאסור חצי

שיעור. ז"א העיקר הוא הפסוק והסברה מגלה שאכן כך אפשר לדרוש את הפסוק ויש דעות בראשונים שהעיקר הוא הסברה והפסוק הינו רק ראיה לסברה ולא עיקר הלימוד.

ד. גדרו של איסור חצי שיעור

ויש לעיין בגדרו של איסור חצי שיעור האם הוא איסור כללי חדש או זהו חלק של כל איסור פרטי בתורה וחשיב כאיסור פרטי. לכאורה ענין זה תלוי במחלוקת הנ"ל דאם נלמד חצי שיעור מהפסוק "כל חלב" לרבות איסור חצי שיעור בכל התורה יש לומר דהוי איסור חדש כללי ולעומת זה, אם ענינו מצד סברת חזי לאיצטרופי – כלומר שראוי כל חלקיק להצטרף לשיעור של אותו איסור, א"כ מסתבר דזהו איסור פרטי.

אולם ישנה חקירה ישיבתית במשמעות סברת חזי לאיצטרופי האם פירושו א) "סיבה": כיון שכל חלקיק וחלקיק ראו להצטרף לשיעור חיובא על כן יש לאסור אפילו קצת כסייג או פירושו ב) "סימן": מאחר שכל חלקיק וחלקיק ראוי להצטרף לשיעור חיובא אם כן מוכח שכל חלקיק בפני עצמו נושא אופי של איסור דאחרת הוא לא היה יכול להצטרף לשיעור חיובא ואם יש לו אופי של איסור וודאי שהתורה אוסרת אותו.

והנה אם זה "סימן" א"כ וודאי שזהו ענין פרטי אולם אם נאמר שזהו בגדר סיבה וסייג יש מקום לדון אם זה נחשב איסור פרטי, סייג פרטי לאותו איסור או איסור כללי – סייג כללי לאיסורי תורה שגזרה התורה. לדעת ר' חיים גם אם חזי לאיצטרופי סיבה זהו איסור פרטי ולדעת ר' אלחנן זהו איסור כללי.

ה. ראיות ומחלוקות בגדר זה

הנה הרמב"ן ביומא פ"ג שואל על דין הגמרא "מי שאחזו בולמוס, מאכילין אותו הקל, הקל תחילה" (כלומר, יש חיוב להקדים איסור קל לפני שיתנו לו איסור חמור) שואל הרמב"ן: הרי חייבים לתת לו חצי שיעור וא"כ מאי נפק"מ חצי שיעור מאיסור חמור או מאיסור קל? ועונה הרמב"ן בתירוץ א': ויש לומר דאיירי שהרופאים אומרים שחייב לאכול כזית בבת אחת. ובתירוץ ב' עונה הרמב"ן: ועוד נראה לי לומר דחצי שיעור של טבל יותר חמור מחצי שיעור נבילה. הנה בקושיית הרמב"ן ובתירוצו הראשון תפס הרמב"ן דחצי שיעור זהו ענין כללי ואין הבדל בין חצי שיעור נבילה לחצי שיעור טבל, אולם בתירוץ ב' סבור הוא שהאיסור הוא איסור פרטי ובאמת חצי שיעור טבל יותר חמור מחצי שיעור נבילה.

עד מצאנו בשבועות כ"ז סוברים רבנן שהנשבע שלא יאכל אינו מתחייב כי אם באכל כזית. הרמב"ן מסביר זאת משום נשבע שלא לאכול וחצי אכילה לא חשיב מעשה אכילה ואין כאן מעשה איסור כלל. לעומתו הרמב"ם פוסק במקרה כזה דאף שלא מתחייב מ"מ עבר איסור אכילת חצי שיעור כמו בכל התורה. ושוב אם חצי שיעור זהו סיבה, אם כן צודק הרמב"ם אולם אם זהו סימן צודק הרמב"ן דהרי אני לא אסרתי על עצמי פחות מכזית. לא שייך פה ענין הסימן וחזי לאיצטרופי דהרי רק באיסורי תורה שהאיסור הוא בחפצא שייך חצי שיעור. כאן הגדרתי מעשה מסויים, פעולה מסויימת של אכילה אסרתי על עצמי

ודעתי על אכילת כזית דוקא. פחות מזה בכלל לא מעשה איסור.
אם כן יש לומר שהרמב"ם למד שחצי שיעור מקורו מ"כל חלב" והוי איסור כללי בכל
מקום או שלמד דהוי סברה ומצד סייג והרמב"ן לשיטתו כנ"ל דהוי "סימן".

עוד מצאנו שרעק"א מביא בשבועות אם נשבע לא לאכול ככר – אז עובר על כל כזית
וכזית שאוכל ואילו אם נשבע שלא אוכלנה אינו עובר עד שיאכל כל הככר. עכשו אם אדם
נשבע שלא יאכל ככר ועבר ואכל את כל הככר – לא שייך כעת שאלה על שבועתו דבעינן
שתהיה עדיין נפק"מ להבא מכוח השאלה, ולא נשאר כאן שוב איסור שבועה להבא אחרי
שגמר את כל הככר. אולם אם נשאר עדיין כזית מהככר, מיגו דמהני על הכזית, מהני לשאול
על כל הככר למפרע. שואל רעק"א על הרמב"ם למה בעינן שתשאר דוקא כזית כדי להשאל,
שיספיק לנו שנשאר חצי זית, בשלמא לרמב"ן אין איסור חצי שיעור בשבועה אבל לרמב"ם
הרי יש אי"כ גם בנשאר חצי זית יש איסור ואפשר יהיה להשאל להבא ויועיל השאלה גם על
העבר?

שתי תשובות לדבר:

א. אם חצי שיעור זהו סייג לדברי הרמב"ם ונשאר רק חצי זית בככר – לא שייך פה כלל
איסור חצי שיעור בשבועה – דכל הסיבה כסייג שמא יצרף עוד חצי זית – אבל כאן אין
בעולם עוד חצי זית ששייך שיצטרף שהרי אם יאכל חצי זית זה לא נשאר עוד שום דבר
מן הככר.

ואי"כ קשה בכלל מהי קושית רעק"א.

ב. עוד תירוץ כותב האבני מילואים בתשובה – על איסור שבועה מועילה שאלה – רק אם
נשאר איסור שבועה להבא. לרמב"ם לומדים מ"כל חלב" וזהו איסור כללי ולא איסור
שבועה ולכן לא מהני שאלה גם לרמב"ם כשנשאר רק חצי זית.

עוד מצאנו שהרמב"ם בהלכות חמץ ומצה כותב שאסור לאכול חמץ כל שהוא שנאמר
ולא יאכל חמץ ודבריו מוסברים על פי דברי המלבי"ם בפרשת "צו" המסביר שצורת הנפעל
מתייחסת לכל שהוא דלגבי קדשים נאמר במקום קדוש תיאכל ומובא בתורת כהנים
לרבות חצי זית שיריים – אף כאן לענין הגברא "לא יאכל" בנפעל בא לרבות אפילו כל
שהוא.

שואלים המפרשים והצל"ח בתוכם מה צריכים פסוק לא יאכל הרי אסור מצד חצי
שיעור. ועונים בתשובה אחת שיש נפק"מ לרגע אחרון של פסח שיש לו זמן לאכול רק חצי
זית ולא שלם ולא שייך כאן איסור סייג לרמב"ם של חזי לאיצטרופי דהרי אין זמן הראוי
להצטרפות ולכן יש נפק"מ בזה שהתורה אסרה במיוחד "ולא יאכל חמץ" – אפילו
כלשהוא ומצד עצמו ולא כסייג.

עוד מצאנו ששואל "האפיקי ים" למה הגמרא דנה באיסור חצי שיעור דוקא בסוגיה של
יוה"כ, והוא עונה דיש כאן חידוש מיוחד. השיעור ביוה"כ הוא יותר מכזית לענין עונש והיינו
ככותבת הגסה דבזה מתיישבת דעתו של אדם ויוצא מכל עינוי. חצי כותבת לכאורה נידון
פה כמו חצי זית של נבילה אולם אין זה מובן דשיעור כותבת זהו גדר של "מייטבא דעתיה"
כלומר: איסור אכילה של ישוב הדעת מעשה מסויים שנאסר ודמי לכאורה לשבועה דלעיל
דבפחות מזה אין כאן כלום ואי"כ ראוי לכאורה שלא תאסר חצי שיעור ביום הכיפורים?
בשלמא לרמב"ם משום סייג יש איסור אף בשבועה כדלעיל ומשום סייג זה שייך גם

ביוה"כ וזה החידוש דשייך חצי שיעור ביוה"כ דענינו מצד סייג אלא לרמב"ן דהוי סימן א"כ מה שייך ענין חצי שיעור ליום הכיפורים. הא הוי כמו חצי מלאכה ולא חצי שיעור – וחצי מלאכה איננה מלאכה כלל! וצריך לאמר שגם לרמב"ן דהו סימן שייך איסור חצי שיעור דבכל כלשהו יש מקצת מייטבא דעתיה רק שמקצת זה איננו מספיק לעונש עד שמצטרף לשיעור גדול.

לסיום, מוצאים אנו חקירה באיסור חצי שיעור אי הוי איסור כללי או איסור פרטי ואי טעמו מצד סייג או מחמת דחשיב כל כלשהו חלק מן האיסור. מצאנו נפק"מ בשאלה זו בהלכות שבועות שהרמב"ם כותב שיש איסור חצי שיעור בנשבע שלא יאכל ולרמב"ן אין והיינו לטעמיהו דלרמב"ם חשיב סייג ולרמב"ן לא. מצאנו עוד נפק"מ בדין מאכילין אותו (את האדם המסוכן) הקל, הקל תחילה דאי חשיב סייג או איסור כללי אם כן אין נפק"מ בין חצי זית נבילה לחצי זית טבל והיינו לרמב"ן בתירוצו הראשון ולרמב"ם אולם למסקנת הרמב"ן שם חשיב חצי שיעור איסור פרטי וגם בחצי שיעור יש להקדים את הקל תחילה.

חלק ב'.

אכילה של חצי שיעור במצוות עשה

א. השוואה עם דין חצי שיעור באיסורים

יש לדון בגדר חצי שיעור האסור מן התורה לר' יוחנן, האם ענינו שייך גם לענין מצווה. ועכשו אם הגדר של חצי שיעור באיסורים הוא מטעם סייג, שלא יבוא לאכול שיעור שלם, א"כ אין מקום להקיש כלל דין חצי שיעור במצווה לשם דבמצוה לא שייך סייג כלל. אולם אם "חזי לאיצטרופי" גדרו דצירוף כל חלקי שיעור האיסור לשיעור חשוב מוכיח שיש איסור בכל משהו מן האיסור דאחרת כיצד ניתן לצרף היתר ליצור שיעור איסור, אם כן לכאורה ניתן לומר אותו דבר במצווה, דוודאי יש מצוה ושם המצוה בכל כלשהו, אולם לפי התפיסה שחצי שיעור עיקרו נלמד מהפסוק "כל חלב לא תאכלו" והסברה רק מחזקת את הפסוק אם כן יש לומר דנתחדש כך בפסוק רק באיסורים ומנין לחדש דין זה במצוות. עוד יש לדון בזה לפי דעת הרא"ם ז"ל בתוספותיו על סמ"ג הובא במשנה למלך הלכות חמץ ומצה הלכה ז'. שם הכס"מ מקשה על הרמב"ם הכותב שהאוכל חמץ עצמו בפסח כל שהוא הרי זה איסור מן התורה שנאמר "לא יאכל" ומקשה הכס"מ למה בעינן פסוק מיוחד בלשון נפעל בשביל זה, הרי חצי שיעור אסור מן התורה. והמשנה למלך מביא את שיטת הרא"ם לתרץ קושיא זאת ותורף שיטתו הוא – שלדעת רבי יוחנן כשכתוב בתורה "לא תאכל" הפשט הוא לאסור את הפעולה של אכילה אף בכל שהוא. אלא שבא ההלכה למשה מסיני ולימדה דוקא "כזית" והיינו סבורים לומר שההלכה באה לומר דוקא כזית הן לגבי עונשים והן לגבי האיסור בכלל, באה סברת חזי לאיצטרופי או פסוק "כל חלב" ללמד שההלכה למשה מסיני מתייחסת רק ללאו ועונש ולא לעצם האיסור. לפי הרא"ם הנ"ל נראה דניתן לומר כן גם במצוות, שפשט המצווה היא בכל שהוא, אלא שבאה הלכה למשה מסיני ולימדה שכדי שתהיה מצווה חשובה כתיקונה צריכים כזית. אולם נשארים אנו מכוח סברת חזי לאיצטרופי – כמוכיח שכל כלשהו נשאר מצוה וכפשט

הפסוק הראשוני. ויש לציין שלפי מהלך זה רק במצוות שמצוות אכילתם **מפורשת** בלשון אכילה בהדיא, תהיה מצוה בחצי שיעור גם כן.

ב. ראיות ומחלוקות

הפוסקים הביאו כמה ראיות לענינו. הנה ביומא ל"ט. למדנו בברייתא: תנו רבנן: ארבעים שנים ששימש שמעון הצדיק...ונשתלחה ברכה בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים. וכל כהן שמגיעו כזית יש אוכלו ושבע ויש אוכלו ומותר, מכאן ואילך נשתלחה מארה...וכל כהן מגיעו כפול המצרי. הצנועין מושכין ידיהן והגרננין נוטלין ואוכלין.

מדברי רש"י ותוס' שם במקום עולה, שאף בזמן שמעון הצדיק היה מגיע לצנועין לפעמים רק כפול המצרי, ומ"מ לא היו מושכין ידיהן לפי שהיתה בו ברכה ורק אחרי מות שמעון הצדיק הצנועין מושכין ידיהן ולא מצאו טעם לאכול פול שיש בו מארה. מכאן משמע שיש כאן מצות אכילה שהיא מתקיימת במקצת אף כפול שהוא איננו כשיעור כזית.

אולם רש"י בקידושין נג'. והריטב"א כתבו שגם בימי שמעון הצדיק אם היה מגיע רק כפול, היו הצנועים מושכים ידיהם ומשמע מדבריהם שחצי שיעור במצוה איננו כלום. מ"מ החת"ס בסימן מ"ט הובאו דבריו במהר"ץ חיות שם ביומא דחה דשאני לחם הפנים דאין מצוה על הגברא לאכול, רק יש חיוב שלחם הפנים יתאכל, ואם כן הכהנים הצנועים יוצאים במה שנציגיהם מבית האב אוכלים כזית ולכן הצנועים מושכים את ידיהם דאין ענין לחזר אחר פול.

ולענין דניתן לתרץ על דרך דבריו בצורה שונה קצת – דגם אם נאמר דיש כאן מצוה קיומית מ"מ היה ראוי לכהנים לחזר אחרי פול שיש בו מקצת מצוה ומ"מ עיקר הטעם שמשכו ידיהן היה כדי להסתלק ממריבה וחטיפה, אחרי שאינם מחוייבים בחובת גברא לאכול, למה להם להכנס למריבה בשביל מקצת מצוה.

ועין בכל זה בספר מחזיק ברכה סימן תע"ה שמסכם בסוף, שלדעתו וודאי חייב לאכול חצי זית והיינו כדי לעשות המכסימום מה שמוטל עליו והוא מצוה קצת. ז"א: אם יש לאדם רק חצי זית מצוה או זקן שאיננו יכול לאכול רק חצי זית לא יאמר אין בכך כלום אלא חייב לאכול חצי זית ומקצת מצוה יש.

ובשדי חמד חמץ ומצה יד-ד' הביא ראייה מסוגית פדיון בכור שמצאנו בבכורות מ"ח: שהתורה מחייבת חמש סלעים ולא חצי חמש ותוס' שם ד"ה דרבי מאיר כותבים לפי פשטות דבריהם דהתורה הטילה מצוה של חמש סלעים וחצי חמש איננו כלום, אי"כ מוכח **דאין דין חצי שיעור במצוות** ובסוף דבריהם העירו דאמנם אם נתן קצת לכל כהן וכהן כך שלבסוף הצטרף מהכל חמש סלעים שלמים דמהני, אבל כאן דנתן רק חצי חמש לא. ויש לדחות הראייה דנראה בכוונתם כמו שמסביר שם בשדה חמד בשם אחד הפוסקים דהוי נתינה בחינם דכיון שבנו כאילו משועבד ורק חמש סלעים פודהו, אי"כ הוי נתינה בחינם שאינה פועלת כלום ונראה לבאר דבריו דהוי כעין חצי מלאכה ואינו כלום ולא כעין חצי שיעור חזק.

שוב ראיתי בדברי השאגת אריה בסימן ק' דן בשאלה אם חייבים בזמן המקדש לאכול כזית מרור עם הפסח ומצה או סגי בכלשהו ונחלקו בזה הראשונים (עין בגרי"ז שהוכיח מרש"י שיש חיוב כזית מרור בפני עצמו ולא כרא"ש דאין חיוב כזה) וגם ישנה מחלוקת

בגרסאות במכילתא על הפסוק "על מצות ומרורים יאכלוהו" דלרמב"ם לומדים שם שאין מצות מרור בפני עצמו בלי קרבן פסח בזמן המקדש, עין ספר המצוות מצוה נ"ו, ולגרסאות שלפנינו נראה שהמכילתא סוברת שיש מצוות אכילת מרור בפני עצמו. (והדברים הובאו באריכות במאמר "חצי זית מרור" של תלמידנו בני אלטמן נ"י) והנה הביא השאג"א ראייה לרא"ש הסובר, שאין חובת אכילת כזית מרור בזמן הזה מדינא, ורק משום סגנון הברכה על אכילת מרור אנו אוכלים כזית ולא סגי במשהו. ראייתו מזה שהתלבטה הגמרא כיצד יעשה כשיש לו רק חסא ולא שאר ירקות לקיים מצות כרפס ומרור, דר' חסדא שולל אפשרות שיאכל חסא לכרפס ואח"כ יברך על מרור ויאכל עוד פעם חסא – דאיך יתכן שאחרי שמילא כריסו ממנו חוזר ומברך עליו על אכילת מרור.

ולכאורה יש להקשות על הגמרא דמה קשה, קודם יאכל פחות מכזית חסא לכרפס ולא יוצא ידי חובת מרור ואח"כ יאכל כזית לשם מצוה?

לתרץ קושיה זאת ישנן 3 אפשרויות. א. לכרפס חייבים בכזית וכן כתב הרמב"ם וכתב השאג"א דלמד זאת מכאן, ועל כן העצה הנ"ל לא שייכת דבעינן דוקא כזית כרפס. אולם הרא"ש כתב דלא בעינן כזית כרפס, א"כ יש להוכיח מכאן דמרור מדינא לא בעי כזית לולא סגנון הברכה על אכילת מרור וכפי שכתב הרא"ש.

ואפשרות שלישית – דגם אם למרור מדינא בעינן כזית מ"מ בזה שיאכל חצי זית לכרפס אף שלא קיים מצוה שלימה, מ"מ מקצת המצווה קיים ואין ראוי לשוב אח"כ ולברך על אכילת מרור. ומסכם השאג"א דהנה להלכתא אנו אוכלים כרפס פחות מכזית ואם כן לכאורה ראייה מכאן כרא"ש דמרור מדינא לא בעי כזית לולא הברכה ובכורך שאיננו מברך לא יצטרך כזית ודוחה השאג"א דאין מכאן ראייה אלא פשט הגמרא כהסבר השלישי שהבאנו דחזי לאיצטרופי הוי סימן ושייך גם במקצת מצוה שחשיב פעולת מצוה ולכן אף שמדינא למצווה שלימה בעינן להלכתא כזית מרור וכן בכורך, מ"מ חצי שיעור הוי מקצת מצוה.

אם כן לסיכום, מצאנו 3 דעות שעל פיהם יש ענין באכילת חצי שיעור במצוה, אולם מטעמים שונים ובמקומות שונים.

א. דעת הרא"מ שבכל מקום שיכתבו בתורה מצוות "אכילה" – אם כן נשאר פשט המצוה על כלשהו מכוח סברת חזי לאיצטרופי ורק הלמ"מ לימדה דמצוה שלימה בעינן כזית.

ב. דעת השאג"א דבכל מקום חזי לאיצטרופי מהווה סברה שחצי שיעור הוי מקצת מצוה.

ג. דעת המחזיק ברכה שאמנם אין חצי שיעור במצווה ומ"מ עליו לעשות כמה שיותר מחובתו לפי יכולתו. ולכן על פי כל הנ"ל ראוי לאדם שיש לו רק חצי זית מצוה, לאוכלו לשם מצוה וכן זקן שיכול לאכול רק חצי, אף שאיננו מברך מ"מ לפי דברי הנ"ל מקצת מצוה קיים ויש לו שכר מצוה אך לא בשלימות. ושוב ראיית דכן פסק בשו"ת חזון עובדיה לדינא.

חלק ג' – חצי שיעור לענין חמץ בבל יראה

א. המקור ומחלוקות הראשונים

בעצם יש בפשטות מחלוקת בגמרא בפסחים דף מ"ה. אם בחצי שיעור חייב לבער או לא. במשנה שם מובא: בצק בסידקי עריבה, אם יש כזית במקום אחד חייב לבער ואם לאו בטל במיעוט. נחלקו בגמרא שם תרי לישנאות בענין חצי זית הדבוק לקדירה שאינו צריך לבער לפי דברי המשנה. לישנא ב' קובעת דזה בתנאי שחצי זית זה נמצא במקום שהוא עשוי לחזק את הקדירה ולכן הוא בטל אליו ונחשב כעץ. לולא זאת היינו מחוייבים לבער אף חצי זית. לישנא א' קובעת שבכל אופן אין חיוב לבער פחות מכזית הדבוק לקדירה. וכך פירש רש"י את המחלוקת בגמרא.

הרבה פוסקים פסקו כלישנא בתרא לחומרא. ואם כן יוצא שיש חיוב ביעור של חצי זית חמץ.

אולם בסוף הסוגיה שם ישנה ראייה הפוכה, דשם נסתפקה הגמרא בשני חצאי זיתים בבית, וכגון שאחד בבית ואחד בעלייה האם הם מצטרפים כדי להתחייב בביעור. ומוכח מכאן דכל חצי זית בפני עצמו איננו חייב בביעור. לישב קושיא זאת נציין שהרמב"ם כתב דאיירי כאן בשני חצאים הדבוקים בכותל ובמהר"ם חלאווה כתב דאיירי בנתלכלכו ונמאסו ונראה לדיוק מתוך דבריהם שאילו היה כאן חצי זית נקי ומשוחרר לא היתה מסתפקת הגמרא ובוודאי היה חייב בביעור ורק בדבוק או מלוכלך איננו חייב אא"כ מצטרף. אם כן נראה לכאורה לפי מהלך רש"י, הרמב"ם ומהר"ם חלאווה המסקנה היוצאת משתי הסוגיות בפסחים שם הוא אחד, דסתם חצי זית חייב בביעור ורק בעשוי לחזק בקדירה או בדבוק בכותל או מלוכלך קצת איננו חייב בביעור כשיש לו רק חצי זית בלבד. לעומתם נראה דשיטת התו"ס שם איננו כן, שכתבו התו"ס דחצי זית איננו חייב בביעור מדאורייתא ובסוגית הקדירה הדיון הוא לא מצד חיוב ביעור של "בל יראה" דמשום כך וודאי לא היה חייב לבער אלא דאיירי שבצק זה נמצא בקדירה במקום שהוא עשוי לתת טעם בתבשיל, שהוא נמצא במקום לישה ומחשש אכילה האסורה בכלשהו נגעו בו רבנן.

התוסי סמכו על הסוגיה של חצי זית בבית וחצי בעלייה דשם מוכח דמטעם בל יראה אין חיוב ביעור בחצי זית בלבד.

ושוב מצאתי בקרבן נתנאל שם שכתב דאף לרש"י אין חיוב ביעור בחצי זית ומה שנחלקו תרי הלישנאות לגבי חצי זית איירי דוקא כשיש בקדירה כזית בסה"כ והדיון בדבוק הוא אם שיד לצרף ממקומות שונים בקדירה שיעור במצב שאין כזית במקום אחד כדי להתחייב ביעור של כזית.

ב. יסודות הדיון

ביסוד המחלוקת אם שיד בבל יראה דין חצי שיעור מצאנו את הסברו של החכם צבי בסימן פ"ו הכותב דדוקא באיסורי אכילה יש דין חצי שיעור והיינו משום דעיקר הלימוד מ"כל חלב לא תאכלו" ואולם דברים אלו של החכם צבי שרק באיסורי אכילה שיד איסור

חצי שיעור נסתרים מדברי רש"י במסכת שבת ע"ד, שכתב בד"ה "וכי מותר לאפות פחות מכשיעור" נהי דחיוב חטאת ליכא, איסורא מיהא איכא דקיימא לו חצי שיעור אסור מהתורה. (ועין עוד שבועות ט"ז; בתוד"ה מה"מ, ובדגמ"ר הלכות פסח סימן תמ"ב ולענ"ש יש לדחות דאיסור שהייה שאני דאינו חשיב עושה פעולה וכדלקמן.)
ועוד כתב דאולי חצי שיעור שייך רק במקום דעשה פעולה והחשיב את חצי השיעור אבל בבל יראה דעובר בלי פעולה כלל, ממילא לא שייך דין חצי שיעור.
ולכאורה, נראה, דתלוי עוד בסברה של חזי לאיצטרופי, דאי הוי סייג א"כ שייך גם בבל יראה ושאר איסורים אבל אי הוי סימן והוכחה שבכל כלשהו יש איסור, יש לומר דדוקא בעושה פעולה שבסיכומו של דבר יש איסור המתקבץ מכל חלקיקי הפעולה, מוכח שכל חלק מן הפעולה היתה אסורה אבל בבל יראה שעובר ונענש מכאן ולהבא על הכזית ואיננו נענש למפרע על חצי הזית, א"כ אין זה סימן הכרחי שהתחלה היתה באיסור. וזהו סברת השאג"א בסימן פ"א ויבואר לקמן.

ג. ראיות נוספות

בפסחים מ"ו. מצאנו דיון כיצד מפרישין חלה בטומאה ביו"ט ועיקר הבעיה שם דאם תקרא שם חלה על הבצק הטמא היא לא תוכל לאפותו ביו"ט כיון שאינו ראוי לאכילה וא"כ הבצק יחמיץ והיא תעבור על בל יראה.
השאגת אריה בסימן פ"א הקשה על הגמ' הנ"ל משיטת ר"י בתוס' פסחים כ"ט. ד"ה רב אשי הסובר שהמשהה חמץ על מנת לבערו אינו עובר בבל יראה – דלמה אין שם פתרון פשוט דהרי היא משהה את החמץ ע"מ לבערו במוצאי יו"ט ועל כן היא רשאית לקרוא שם חלה על הבצק ולהשהותו אף אם יחמיץ. מכאן דחה השאג"א את התוס' הנ"ל. אלא דעכשו קשה קושית התוס' שם כיצד פודין קדשים של חמץ בפסח להאכילן לכלבים לרבי יוסי שחמץ מותר בהנאה, הרי ברגע הפדיון החמץ נהפך לרכוש הישראל ועובר בבל יראה ובל ימצא. עונה על כך השאג"א דאיירי שפודה חמץ ששווה פרוטה אולם אין בו כזית ועל כן אין איסור בל יראה ובל ימצא. א"כ מכאן מוכיח השאג"א שאין איסור בל יראה בחצי שיעור וסברתו כפי שהבאנו לעיל.
והקשה עליו האבני נזר בסימן של"ד, דאם כן הדרא קושיא לדוכתא בסוגית הפרשת חלה טמאה ביו"ט דשוב יש שם עצה פשוטה, דתפריש חצי זית חלה במקום אחד וחצי זית במקום אחר לגמרי דאיננו מצטרף וחצי שיעור לא עוברים?
אולם השאג"א מביא ראיה נוספת מריש מסכת ביצה שם נחלקו בית הלל ובית שמאי בשיעור בל יראה אם זהו בכזית או בכותבת. לפי הפשטות נחלקו מתי ילקה אדם על בל יראה, אולם לשיטת תוס', שבל יראה נחשב ניתק לעשה שחייב לבער וכפי שכתב ר"י שם כט. ד"ה רב אשי ופסחים צ"ה, ד"ה בפרטיה, אם כן אין מציאות של מלקות דיש תיקון ע"י שיבער החמץ ואם תאמר שילקה במקרה שהחמץ יעלם מעצמו ולא עשה מעשה תיקון, זאת ניחא לריש לקיש אבל לדעת רבי יוחנן שאינו לוקה א"כ ביטל את אפשרות העשה בידים לא משכחת מלקות דאם יסלק החמץ מן העולם הזה קיים את העשה של ביעור. אלא וודאי שלרי יוחנן אין המחלוקת במשנה של בית שמאי ובית הלל נוגע לענין מלקות לפי שיטת ר"י. אז לענין מה נחלקו בשיעור? אולם אם נאמר שאין איסור בכלשהו בבל

יראה, אז ניחא, דהם נחלקו מתי יעבור איסור של תורה בבל יראה באיזה שיעור בכזית או בכותבת. אם כן לסיכום מוכח לפי שיטת ר"י בתו"ס ואליאב דרבי יוחנן דהמשנה בריש ביצה סוברת שאין חצי שיעור אסור מהתורה לענין בל יראה ובל ימצא (וע"ע באחרונים שיכתן לדחות ראיות השאג"א, אם המשנה בביצה סוברת שחמץ ביעורו דוקא בשריפה אם כן ישנה מציאות של ביטול העשה בידיים ע"י שזורקו לים וכדו').

עוד יש להעיר דאף דהוכיח משם שאין איסור מדאורייתא בחצי שיעור לענין בל יראה אולם יתכן שישנו איסור דרבנן שמא יבוא לאוכלו וחיוב לבער, וכן איתא בדגול מרבבה שיש איסור דרבנן בחצי שיעור שמא יבוא לאוכלו.

והשתא דאתית להכי יש לחזור ולדון במה שפתחנו כאן שמוכח לרש"י ורמב"ם ומהר"ם חלאווא מפסחים מ"ה. שיש חיוב לבער חצי זית בצק בקדירה דיתכן לומר שכל זה מדרבנן שמא יבוא לאוכלו וגם הם יודו שמדאורייתא אין איסור של חצי שיעור באיסור בל יראה. וא"כ ניתן לומר שלכל הדעות אין איסור של חצי שיעור מהתורה בבל יראה וכפי הנימוקים שהעלינו לעיל בפסקה ב', אבל אין זה מוכרח, ולרמב"ם דהוי מטעם סייג יותר נראה לומר שסובר באמת שיש כאן איסור חצי שיעור מהתורה.

ושוב מצאתי מפורש במהר"ם חלאווא בסוגיה בפסחים מ"ה. ד"ה חייב לבער: "ומדקאמר **חייב לבער**, משמע דחייב **מדאורייתא** ואע"ג דפחות מכזית הוא, דילמא מדמינן השבתה לאכילה, מה אכילה קיימא לן חצי שיעור אסור מהתורה, אף השבתה נמי, מיהו איסורא הוא דאיכא אבל מלקות ליכא". ומקור דבריו מהגמרא בביצה דף ז': הקובעת שבית הלל לומדים בילפותא מיוחדת ששיעור ביעור חמץ לענין בל יראה הוא בכזית ולא בכותבת מאיסור אכילת חמץ שהוא בכזית.

לפי זה מצאנו מקור להשוות כל הלכות שיעורין של בל יראה עם הלכות השיעורין של איסור אכילת חמץ.

המנחת חינוך במצוה י"ט בעצם משיג על זה וקובע שלדברי השאג"א שסברת חזי לאיצטרופי לא שייך בבל יראה, אם כן אין להשוות לענין זה ורק לשיטת הרמב"ם שענין איסור כלשהו באכילת חמץ נלמד מפסוק מיוחד "ולא יאכל חמץ" יש מקום להשוות לענין בל יראה, ונמצאנו למדים מדבריו תירוץ נוסף למה התורה נזקקה לכתוב במיוחד איסור חצי שיעור באכילת חמץ, כדי ללמד על ביעור חמץ שהוא בחצי זית גם כן, אולם לפי דברינו לעיל, שלרמב"ם סברת חזי לאיצטרופי זהו סייג, אם כן דברי המנחת חינוך אינם מוכרחים ואינם נחוצים, וכן לשיטת הרא"ם שהבאנו לעיל דבריו אינם מוכרחים. ומ"מ מסקנתו גם כן שלרמב"ם יש איסור חצי שיעור מהתורה בבל יראה.

בפוסקים הוזכר סברתו של המהר"ם מחלאווא, עין בפר"ח תמ"ב אות ז' ובפמ"ג משב"ז שם אות ה ובדגמ"ר שם.

לסיכום – מוכח משיטת ר"י, שיטת התו"ס בדף מ"ה. בפסחים שאין בל יראה בחצי שיעור וכן לכל ההולכים בשיטתו. בשיטת רש"י וסיעתו שם ניתן לפרש שהם סוברים שיש בל יראה בחצי שיעור וניתן לדחות שלא. המהר"ם חלאווא כותב מפורש שיש איסור חצי שיעור מהתורה בבל יראה ונראים הדברים שכן הוא דעת הרמב"ם גם כן. ה"ט"ז בסימן תמ"ב כותב מפורש שאין חצי שיעור מהתורה בבל יראה.

למעשה: המשנ"ב בסימן תמ"ב ס"ק ל"ג כתב שיש מחלוקת בין הפוסקים אם יש חיוב ביעור בחצי זית או לא, כלומר אם פוסקים כשיטת ר"י או כשיטת רש"י וסיכם דאם החמץ

היה מטונף קצת ופחות מכזית אין צריך לבער לכו"ע. יוצא מכאן שמדינא אין חיוב להבריק עד הסוף, כלים שאיננו משתמש בהם בפסח אלא מצניעים, לסלק אפי' טיפ טיפה של חמץ דכיון שמטונף קצת ואין כאן כזית, אין צריך לבער לכו"ע. ואולם נקודה אחת לא התבארה לי בדעת המשנ"ב, האם חייב לבטל כשיש לו חצי זית מטונף קצת, כלומר האם פטור לכו"ע מביעור כיון שאין חשש שיאכל אבל אולי חייב מכל מקום לבטל כדי לצאת ידי הפוסקים שיש בל יראה בחצי שיעור, או שדעתו שבפחות מכזית ומטונף קצת החמץ בטל מעצמו ואולי דעתו שאין לחשוש כלל "לבל יראה" בחצי שיעור. אולם למעשה אין כ"כ נפק"מ שכבר נהגו כל ישראל לבטל, ורק אם שכח לבטל תשאל השאלה, ועוד כבר כתב הרא"ש: ישראל קדושים הם וגוררין ומבערין כל חמץ הנמצא, אפילו כלשהוא ואפילו אם נדבק בכותלי הבית.

נזכה השנה לקיים מצוות ביעור חמץ כהלכתה ונזכה לבער באופן פנימי את השאור שבעיסה מקרבנו, את היצר הרע מקרבנו, ויקויים בנו הפסוק "והסרת את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר".